

YLIOPPILASTUTKINTOLAUTAKUNTA
STUDENTEXAMENSÄMÄNDEN

**Tiedon käsittelyn ja pätevyyden
arvioinnin tehtävä.
Tiivistelmä ylioppilastutkinnon
toisen äidinkielen kokeen
kehittämiskokeilusta 2012–2013**

Sara Routarinne

HELSINGIN YLIOPISTO
KÄYTTÄYTYMISTIEEELLINEN TIEDEKUNTA

Äidinkielen ylioppilaskokeeseen kriittisen lukutaidon tehtävä

Lähtökohta ja tavoite

Tässä tiivistelmässä esitellään ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeen kehittämiskokeilun päätulokset. Kokeiluratkaisuista, tehtävistä ja niistä saaduista vastauksista on laadittu myös yksityiskohtainen raportti *Tiedon valintaa ja pätevyyden arvioinnin taitoja. Raportti ylioppilastutkinnon toisen äidinkielen kokeen kehittämiskokeilusta yhdeksässä suomenkielisessä lukiossa 2012–2013* (Routarinne 2014). Vastaavan ruotsinkielisen raportin *Vad är relevant och tillförlitlig information? Rapport över testningen av uppgifter i kritisk läsförmåga i sex svenskspråkiga gymnasier 2012–2013* on laatinut Jan Hellgren (2014). Raportti perustuu ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen kokeen kehittämisryhmän työhön sekä ryhmän tutkijoiden lukuvuonna 2012–2013 toteuttamaan kokeiluun. Äidinkielen kokeen kehittämisryhmään on kuulunut ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen jaoksen lisäksi suomen- ja ruotsinkielisten äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien edustajia. Kehittämisryhmän työskentelyä on seurannut ja ohjannut tukiryhmä, johon on kuulunut OKM:n, OPH:n ja OAJ:n edustajat.

Äidinkielen kokeen kehittämisryhmän tavoitteena on ollut Jyrki Kataisen II hallituksen ohjelman (26.6.2011) mukaisesti kehittää ”ylioppilastutkinnon toisesta äidinkielen kokeesta yleissivistystä sekä tiedon käsittelyn ja pätevyyden arvioinnin taitoja mittaava koe”. Kehittämisryhmä valitsi tukiryhmän siunaamana kehitettäväksi äidinkielen kokeeksi **tekstitaidon kokeen**, koska siinä

” – – arvioidaan kokelaan kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa. Tekstitaidolla tarkoitetaan kokelaan taitoa eritellä, tulkita, arvioida, hyödyntää ja tuottaa erilaisia tekstejä tietoisena niiden tavoitteista, ilmaisukeinoista ja konteksteista. ” (YTL, Äidinkielen kokeen määräykset, 2012.)

Alun perin uusi koe oli määrä saada vuodeksi 2015. Jo kokeilua suunniteltaessa tätä määräaikaa myöhennettiin oikeusturvaystävistä vuoteen 2016, jotta lukion aloittavien tietoon voitaisiin saattaa, millainen päättökoe heitä odottaa. Kun kokeilu oli toteutettu, uudistus siirtyi edelleen vuoteen 2018 äidinkielen ylioppilaskokeen sähköistämisen yhteyteen. Kokeilu toteutettiin siis jatkuvasti muuttuvassa tilanteessa.

Kriittisen lukutaidon tehtävä

Tekstitaidon kokeen osaksi luotiin **kriittisen lukutaidon tehtävä**. Sen suunnittelussa on otettu huomioon ylioppilastutkintoa ja lukiokoulutusta koskeva lainsäädäntö, lukion opetussuunnitelma ja ylioppilastutkinnon äidinkielen koetta koskevat määräykset. Kokeilussa kehitettiin uudenlaisia koetehtäviä, kokeiltiin uudenlaisia aineistoja ja kohdistettiin tehtävät siten, että ne tarjosivat mahdollisuuksia **korkeatasoiseen tiedon käsittelyyn ja arviointiin**. Kokeilutehtävissä

- laajennettiin tarkasteltavaa tekstimaailmaa
- edellytettiin tietojen ja väitteiden löytämistä, seulomista, erittelyä, synteisien tekoa ja kontekstualisointia
- vaadittiin tiedon luotettavuuden arviointia sekä

- kytettiin tehtävät lukion eheyttäviin aihekokonaisuuksiin, jotka saivat edustaa yleissivistystä.

Kokeilun toteutus

Kokeilu toteutettiin joului–tammikuussa lukuvuonna 2012–2013 painettujen aineistovihkojen varassa kynällä ja paperilla. Kehittämissyhmä piti kuitenkin mielessä hallitusohjelmassa niin ikään mainitun ylioppilaskokeen sähköistämisen valmistelun, johon liittyvä Digabi-hanke käynnistettiin keväällä 2013. Valmistautuminen sähköistämiseen näkyi ennen kaikkea aineistovalinnoissa.

Kaiken kaikkiaan **kokeilua varten** kehitettiin 15 suomenkielistä kriittisen lukutaidon tehtävää, joita kokeiltiin yhdeksässä lukiossa. Vastaavaan ruotsinkieliseen kokeiluun kehitettiin 16 erilaista tehtävää, joita kokeiltiin kuudessa lukiossa. Sekä suomen- että ruotsinkieliset lukiot olivat erikokoisia, eri tavoin profiloituneita ja eri puolilla Suomea. Kokeiluun osallistui yhteensä 931 abiturienttia. Tehtävien arvioitiin tekstitaidon kokeen vastikään käyttöön otetuilla piirrekriteereillä. Tehtävien luonnehdinta ja niistä saadut kokemukset on esitetty kootusti tiivistelmän liitetaulukossa.

Kokeilusta saatu tieto

Onnistuneina kriittisen lukutaidon tehtävinä voi pitää esimerkiksi tehtäviä

- Miten asiantuntijoiden näkemykset energiajuomien terveysvaikutuksista eroavat toisistaan? Miten selität näkemyseroja?
- Mitkä aineistossa esiintyvät tiedot eivät ole totta? Perustele tekstistä löytyvillä vihjeillä ja tiedoillasi sekä
- Valitse 3 näytettä tarkasteluun. Päätele analyysisi ja tietojesi avulla, millaisessa historiallisessa ja kulttuurisessa tilanteessa ne ovat syntyneet.

Tehtävät kohdistuvat tehtävänannon mukaisesti tiedon valintaan ja arvioinnin taitoihin. Niihin liittyvät tehtävänannot kehottavat rajaamaan tai valitsemaan tietoa tietyistä näkökulmista sekä arvioimaan sitä. Ne haastavat tunnistamaan paikkansa pitämättömän tiedon. Ne myös edellyttävät kulttuurista lukutaitoa. Kokeilussa onnistuneiksi osoittautuneet tehtävät **erottelevat** vastauksia tehokkaasti toisistaan arviointiasteikolla. Ne ovat myös vähintäänkin melko **suosittuja** opiskelijoiden valinnan kohteena. **Tehtävänannon muotoilu ohjaa** vastaajaa tavoiteltuihin tiedon työstämisen prosesseihin. (Routarinne 2014, 24–51.)

Osa tehtävistä tähtäsi laajan aineiston tiivistämiseen ja keskeisten teemojen pelkistämiseen. Näissä tehtävissä ei saatu esiin toivotunsuuntaista osaamista ja sen hajontaa. Ne johtivat laverteleviin ja jäsenytymättömiin referaatteihin. Ongelmana näyttäytyvät sekä tehtävänanto että osaaminen: tehtävänanto ei ohjaa riittävästi eikä olennaisen **tiivistävään lukustrategiaan** ole harjaannuttu. (Routarinne 2014, 52–67.)

Joidenkin **tehtävänantojen muotoilu** johti paljon toisistaan poikkeaviin tulkintoihin siitä, mitä tehtävässä oli tarkoitus tehdä. Useimmat **tehtävänannot olivat moniosaisia**, sillä niissä haluttiin vastaajan sekä valitsevan ja arvioivan tietoa että hyödyntävän yleissivistystä. Vastaajat saattoivat kuitenkin toteuttaa (hyvinkin) jonkin osan ja jättää toteuttamatta toisen. Tästä seurasi ongelmia arviointiin ja arvioinnin johdonmukaisuuteen. (Routarinne 2014, 34, 47, 57–68, 83.)

Vastaamiseen varattu **kahden tunnin aika koettiin riittämättömäksi**. Lisäksi joihinkin tehtäviin liittyneet aineistot eivät olleet kovin monipuoliset eivätkä tarjonneet riittävää syvyyttä, jolloin tehtävä saattoi jäädä **erottelevuudeltaan** heikoksi: aineistoista oli helppo tehdä tietyt keskeiset huomiot mutta vaikea esimerkiksi viedä niitä korkeammalle abstraktiotasolle. Joitakin tehtäviä kartettiin. (Routarinne 2014, 68–71, 95.)

Ongelmallinen osa kokeilua oli sen kytkös yleissivistykseen ja yleissivistyskäsitteen tulkintaan. Jotkin kokeilun tehtävät, erityisesti energiajuomiin ja ilmastonmuutokseen liittyvissä tehtäväsarjoissa, edellyttivät reaaliaineiden tietoja. Äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajat ja äidinkielen sensorit eivät ole kuitenkaan näiden tiedonalojen erityisasiantuntijoita. Äidinkielen kokeen olisikin perustuttava **äidinkielen ja kirjallisuuden kursseihin sekä kulttuurisiin ja metatason tekstitaitoihin**.

Kehittämiskokeilun perusteella abiturienteilla on jonkin verran valmiuksia käsitellä tietoa ja arvioida sen pätevyyttä, mutta selvästi he ovat myös tottumattomia kielentämään näitä havaintojaan. Voi huomata, että vaikka tiedon pätevyyden arvioinnin valmiuksia on, ne eivät muodosta sellaisia valmiita tulkintakehyksiä, jollaisten omaksuminen edellyttää järjestelmällistä ja pitkäjänteistä harjoittelua. **Etenkin seulomisprosessit ja uudenlainen tekstimaailma ovat lukiolaisten tekstitaitojen katvealueita, joihin on syytä kiinnittää huomiota**. (Routarinne 2014, 100.)

Kokeilijoilta saatu palaute

Opettajat pitävät täydennyskoulutusta koeuudistuksen välttämättömänä osana. Vastausten arviointi tuntui ainakin jossakin määrin vaikealta. Suomenkieliset opettajat näkivät tehtävät opetussuunnitelman suuntaisina ja katsoivat, että myös oppimateriaalit jossakin määrin ohjaavat tehtävien edellyttämien taitojen harjoitteluun. Ruotsinkieliset opettajat näkivät sen sijaan olemassa olevat oppimateriaalit riittämättömiksi. Avoimessa palautteessa tuotiin esiin myös aiheellinen huoli syvällisen tekstianalyysin, argumentaatioanalyysin sekä monitasoisten kaunokirjallisten tekstien kulttuurisen lukutaidon kohtalosta uudessa kokeessa. **Uusi koe ei saa johtaa osaamisen kaventumiseen**.

Opiskelijoiden palautteessa äidinkielen kokeen uudistaminen saa varovaista kannatusta vaikka kriittisiäkin ääniä kuullaan. Tiedon pätevyyden arviointitaidot saavat tukea, mutta yleissivistyksen tutkimisen ongelmana opiskelijat näkevät nykylukion mahdollistamat erilaiset kurssivalinnat ja painotukset, joiden takia opiskelijat osaavat ja tietävät erilaisia asioita. Erilaisten polkujen valitseminen ei saisi asettaa opiskelijoita eriarvoiseen asemaan.

Ylioppilastutkinnon äidinkielen koe 2018–

Kokeilun kuluessa ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen kokeen kehittämissyöryhman saamaa tehtävänantoa päivitettiin siten, että yleissivistys irrotettiin äidinkielen kokeesta. Lisäksi kokeen uudistus siirrettiin samanaikaisesti äidinkielen kokeen sähköistämisen yhteyteen. Toteutettu kehittämiskokeilu onkin nähtävä välivaiheena matkalla kohti uutta äidinkielen koetta.

Kokeilun tulosten pohjalta ehdotetaan, että toteutuva koe ja sen arviointi kohdistetaan sellaisiin generisiin tekstitaitoihin, joihin äidinkielen ja kirjallisuuden kurssien opetussuunnitelman tavoitteissa pyritään. Uudessa kokeessa kiinnitetään huomiota tiedon käsittelyyn ja pätevyyden arvioinnin osaamisen puutteisiin, joita havaittiin tiedon seulomisen ja perusteiden arvioinnin alueella. Kokeen sähköistäminen tekee mahdolliseksi luoda tätä varten aivan uudenlainen ja tarkoituksenmukainen

toimintaympäristö. Näiden mahdollisuuksien käyttämisessä on varmistettava, että uusi koe ei aiheuta esimerkiksi aineistomäärien kasvun takia ennen näkemättömiä kynnyksiä opiskelijoille. Raportissa esitetään myös ehdotuksia tehtävien kohdistukseen, aineistojen valintaan, tehtävänantojen muotoiluun ja ajanhallinnan huomioon ottamiseen. Raportissa tuodaan esiin uudistuksen ja lukion opetus-suunnitelman välinen välttämätön vuoropuhelu sekä tarve päivittää oppimateriaaleja ja tarjota täydennyskoulutusta. (Routarinne 2014, 102–104.)

Lisätietoja:

Routarinne, S. 2014. Tiedon valintaa ja pätevyyden arvioinnin taitoja. Raportti ylioppilastutkinnon toisen äidinkielen kokeen kehittämiskokeilusta yhdeksässä suomenkielisessä lukiossa 2012–2013

Hellgren, J. 2014. Vad är relevant och tillförlitlig information? Rapport över testningen av uppgifter i kritisk läsförmåga i sex svenskspråkiga gymnasier 2012–2013. H:fors: Studentexamensnämnden.

Taulukko 1. Tehtävien kohdistus ja eri tehtävistä saadut kokemukset. Ensimmäinen sarake kirjaa tehtäväsarjan aihepiirin. Toinen sarake osoittaa, mihin lukion opetussuunnitelman eheyttävään aihekokonaisuuteen tehtäväsarja kytkeytyy. Kolmas sarake esittelee tehtäväsarjoihin kuuluneiden aineistojen tyypit. Taulukossa on eritelty jokaisen tehtävänannon kohdistus yleissivistyksen, tiedon haun, valinnan ja arvioinnin taitoihin. Lisäksi on kirjattu vastaajalta odotettu tekstilaji. Tehtävät on pisteytetty erottelukyvyn, suosion, tehtävänannon muotoilun onnistuneisuuden ja tarkasteltavan aineiston näkökulmasta. Pisteytyksessä käytettiin tekstitaidon kokeen asteikkoa 0–6. 1 piste viittaa tavoitteen heikkoon toteutumiseen, 6 pistettä erinomaiseen. Toimiviksi ja tarkoituksenmukaisiksi osoittautuneet tehtävät ovat saaneet yli 14 pistettä.

Aihepiiri / teema	OPSin eheyttävä aihekokonaisuus	Aineistotyytit	Tehtävät	Kohdistus	Vastauksen tekstilaji	Erottelu	Suosio	Tehtävän muotoilu	Aineiston tarkoituksenmukaisuus / moniulotteisuus	“Puoltoäänet”
ÄA-sarja: Sandy-myrsky	<ul style="list-style-type: none"> • viestintä ja mediaosaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • uutinen • sanomalehti • verkkolehti • uutiskuva 	ÄA1	<ul style="list-style-type: none"> • tiedonhaku • luotettavuus • valinta 	vastaus	6	2	4	4	16
			ÄA2	<ul style="list-style-type: none"> • tiedonhaku • yleissivistys 	vastaus	2	2	4	2	10
			ÄA3	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon valinta • arviointi 	vastaus	3	5	3	2	13
ÄB-sarja keskustelu Oksasen romaanista Puhdistus	<ul style="list-style-type: none"> • viestintä ja mediaosaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • romaani-katkelma • puhe • blogimerkintä • verkkouutinen • essee 	ÄB1	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon haku • tulkinta 	referaatti ja tulkinta	2	5	2	4	13
			ÄB2	<ul style="list-style-type: none"> • yleissivistys • arviointi 	essee	2	1	2	2	7
			ÄB3	<ul style="list-style-type: none"> • yleissivistys • luotettavuus 	vastaus	3	3	2	2	10
ÄC-sarja energia-juomat	<ul style="list-style-type: none"> • viestintä ja mediaosaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • uutinen • kotisivu • pila-artikkeli • etiketti 	ÄC1	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon valinta • synteesi • tiedon luotettavuus 	referaatti	4	3	2	4	13
			ÄC2	<ul style="list-style-type: none"> • arviointi • tulkinta 	vastaus	5	5	4	3	17
			ÄC3	<ul style="list-style-type: none"> • arviointi • erittely 	vastaus	3	2	1	3	9
ÄD-sarja ilmastonmuutos	<ul style="list-style-type: none"> • viestintä ja mediaosaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • oppikirja • verkkouutinen • blogi • tietokirja • FB-viestiketju • nettifoorumiote • haku 	ÄD1	<ul style="list-style-type: none"> • luotettavuus • tiedon valinta • yleissivistys 	vastaus	4	3	6	5	18
			ÄD2	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon valinta • vakuuttavuus 	vastaus	5	5	5	4	19
			ÄD3	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon valinta • arviointi 	vastaus	3	4	1	4	12
ÄE-sarja Mannerheim	<ul style="list-style-type: none"> • viestintä ja mediaosaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • muotokuva-maalaus • propagandalehtinen • lehdistökuva • kansilehti • runo • romaanikatkelma • blogimerkintä 	ÄE1	<ul style="list-style-type: none"> • arviointi • yleissivistys 	essee	3	4	2	2	11
			ÄE2	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon valinta • arviointi • yleissivistys 	tietolaatikko	4	4	2	4	14
			ÄE3	<ul style="list-style-type: none"> • arviointi • yleissivistys 	vastaus	5	4	5	5	19

Ylioppilastutkintolautakunta
Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos
2014

ISBN 978-951-53-3535-7